

ПРЕВЕНЦИЯ НА ПРЕСТЪПНОСТТА СРЕД ПОДРАСТВАЩИТЕ КАТО ЕЛЕМЕНТ НА НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ: ОБЩЕСТВЕНИ НАГЛАСИ, РИСКОВИ ФАКТОРИ И ПОЛИТИКИ В БЪЛГАРИЯ

Благослава Минчева

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Превенцията на престъпността сред подрастващите представлява ключов елемент от политиките за обществена и национална сигурност. Настоящото изследване има за цел да анализира обществените нагласи относно престъпността, ефективността на институциите и необходимостта от ранна превенция чрез образование и социални политики. Проучването е проведено сред 210 респонденти чрез анкетен метод и разглежда възприятията за нивото на престъпност, доверието в институциите и ролята на образованието, семейството и училището в предотвратяването на криминално поведение. Резултатите показват умерено, но нестабилно чувство за сигурност сред гражданите, ниско доверие в институциите и силна подкрепа за ранни образователни и социални превантивни мерки. Над 96% от участниците подкрепят включването на теми като превенция на насилието, зависимости и киберсигурност в учебните програми. Изследването показва, че обществото възприема престъпността не само като криминален проблем, а като фактор, влияещ върху икономическото развитие и стабилността на държавата. Анализът потвърждава необходимостта от системни промени на национално ниво, включително ранна образователна превенция, по-добра координация между институциите, развитие на социални услуги и активно участие на гражданското общество.

Ключови думи: превенция на престъпността; подрастващи; национална сигурност; образование; социална политика

ВЪВЕДЕНИЕ

Престъпността представлява комплексно социално явление, което оказва съществено влияние върху стабилността на обществото, функционирането на институциите и развитието на държавата. В съвременната криминологична литература престъпността се разглежда не само като правен проблем, но и като социален феномен, свързан с икономически, културни и институционални фактори. Съвременните изследвания подчертават, че устойчивото намаляване на престъпността не може да се постигне единствено чрез репресивни мерки, а изисква системен подход, насочен към превенция и ранна интервенция (Sherman et al., 2002; Farrington, 2013).

Особено значение в този контекст има превенцията на престъпността сред подрастващите. Младежката възраст е период, в който се формират ценности, социални модели и поведенчески нагласи, които могат да окажат дългосрочно влияние върху социалната интеграция на индивида. Липсата на подкрепяща

социална среда, ограничените образователни възможности и социалната изолация могат значително да увеличат риска от въвличане в девиантни или криминални дейности (Hirschi, 1969; Merton, 1938).

Според международни изследвания ефективните политики за превенция включват комбинация от образователни програми, социална подкрепа, работата със семейството и активна роля на местните общности (Welsh, Farrington, 2012). Училището и семейството се разглеждат като основни институции в изграждането на социални и морални норми при младите хора, които могат да ограничат развитието на девиантно поведение (Gottfredson, Hirschi, 1990).

В България темата за превенцията на престъпността придобива все по-голямо значение, особено в контекста на общественото недоверие към институциите, социалното неравенство и новите рискове, свързани с дигиталната среда (European Commission, 2020). Настоящото изследване има за цел да анализира обществените нагласи относно престъпността и превенцията и да очертае необходимостта от системни политики за ранна превенция на национално ниво.

МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Изследването е проведено чрез количествен социологически метод – анкетно проучване, реализирано посредством онлайн електронен формуляр.¹ Събирането на емпиричните данни е проведено в периода от юли до септември 2025 г. Анкетата съдържа общо 43 въпроса, комбинация от затворени и отворени въпроси, множествен избор и текстови (коментари/предложения). Тя е структурирана така, че да събира мнения от граждани и/или експерти в областта. Получената информация е обработена и анализирана с помощта на софтуерния продукт Microsoft Excel.

В изследването участват общо 210 респонденти. От тях 61,9% са жени, а 38,1% са мъже.

По възраст участниците са разпределени по следния начин: 18–29 години – 40,0%; 30–44 години – 39,5%; 45–59 години – 20,5%. Почти 80% от участниците попадат във възрастовата група 18–44 години, което показва доминация на млади и социално активни граждани.

По местоживеене: столица – 76,7%; голям град – 10,0%; малък град – 7,6%; село – 5,7%.

Повече от половината участници притежават висше образование (57,6%), което предполага относително висока информираност и критичност към институционалните политики.

Анкетата включва въпроси, свързани със следните тематични области:

- възприятия за нивото на престъпност;
- усещане за сигурност;
- доверие в институциите;
- оценка на политиките за превенция;
- ролята на образованието и семейството;
- рискови групи и социална уязвимост;

– гражданско участие в превенцията.

Данните са анализирани чрез описателен статистически подход и интерпретирани в контекста на съвременните теории за превенция на престъпността.

РЕЗУЛТАТИ

Резултатите от изследването показват сравнително умерено възприятие за нивото на престъпност. Най-голям дял от участниците (42,9%) определят нивото на престъпност в своя район като умерено, докато 33,4% го оценяват като високо или много високо.

По отношение на усещането за сигурност почти половината от анкетираниите (47,1%) заявяват, че се чувстват сигурни в ежедневието си. В същото време значителен дял (40,5%) посочват, че се чувстват сигурни само понякога, което показва нестабилно чувство за безопасност.

Особено показателни са резултатите относно доверието в институциите. Над половината от участниците (53,3%) оценяват ефективността на държавните институции в борбата с престъпността като ниска. Освен това 71,9% смятат, че координацията между институциите е недостатъчна.

Доверието в ключовите институции също е ограничено:

- към полицията – предимно частично доверие (64,3%);
- към прокуратурата – високо недоверие (43,3%);
- към съда – значителен дял без доверие (36,2%).

По отношение на факторите, които допринасят за престъпността, респондентите посочват:

- слабо правоприлагане;
- корупция;
- социална несправедливост;
- недостатъчно образование;
- безработица.

Един от най-ясно изразените резултати е свързан с ролята на образованието. Почти всички участници (над 97%) смятат, че образованието играе важна роля в превенцията на престъпността.

Силна подкрепа има и за включване на специализирани теми в учебните програми:

- превенция на насилието и агресията – 96,2%;
- превенция на зависимости – 95,2%;
- цифрова сигурност и киберхигиена – 93,8%.

По отношение на възрастта, от която трябва да започне превенцията, 40% посочват детската градина, а 38,1% – началното училище.

Респондентите също така подчертават ключовата роля на семейството и училището. Според 83,8% семейството има изключително важна роля в превенцията, а 61,4% определят ролята на училището като изключително важна.

Друг важен резултат е липсата на достатъчно превантивни програми. По-

вече от 60% от участниците смятат, че в тяхната общност няма достатъчно дейности с превантивен характер за деца и младежи.

ИЗВОДИ/ДИСКУСИЯ

Резултатите от настоящото изследване предоставят важна информация относно обществените нагласи към престъпността и превенцията ѝ в България. Анализът на емпиричните данни показва ясно изразена обществена загриженост относно нивото на престъпност, както и относително ниско доверие към институциите, отговорни за противодействието на престъпността. Тези резултати са в съответствие с тенденции, наблюдавани в редица европейски държави, където обществените възприятия за престъпността често се влияят от фактори като медийно отразяване, социално доверие и институционална ефективност.

Особено значим резултат от изследването е високото ниво на обществена подкрепа за превантивни политики, насочени към младите хора. Респондентите ясно подчертават ролята на образованието, семейството и социалната среда като ключови фактори за ограничаване на девиантното поведение. Този резултат потвърждава изводите на редица международни изследвания, които показват, че ранната превенция представлява един от най-ефективните инструменти за намаляване на престъпността (Welsh, Farrington, 2014; Lipsey, 2009).

В международната практика съществуват редица успешни модели за превенция на престъпността сред подрастващите. Например в скандинавските държави – Финландия, Норвегия и Швеция – политиките за превенция се основават на интегриран подход, който включва координация между образователните институции, социалните служби, здравните системи и правоохранителните органи. Тези държави инвестират значителни ресурси в програми за ранна интервенция, насочени към подкрепа на деца и семейства в риск. В резултат на това нивата на младежка престъпност в тези страни са сред най-ниските в Европа (Sampson, 2012; Tonry, 2014).

В Нидерландия също се прилага комплексен модел за превенция на престъпността, който включва активно участие на местните общности и неправителствените организации. Този модел се основава на концепцията за „community-based prevention“, която подчертава значението на местното участие и социалната кохезия като фактори за ограничаване на престъпността (Skogan, 2006).

Във Великобритания през последните десетилетия се развиват програми за превенция, насочени към ранна идентификация на рискови фактори при децата и младежите. Тези програми включват психологическа подкрепа, образователни интервенции и социални услуги, насочени към намаляване на риска от девиантно поведение (Sherman, 2013).

В сравнение с тези международни практики българската система за превенция на престъпността все още е в процес на развитие. Наблюдава се известна фрагментация на политиките, като различни институции реализират отделни инициативи без достатъчна координация. Това ограничава ефективността на превантивните мерки и затруднява изграждането на устойчиви модели за

работа с рисковите групи. Подобна фрагментация на политиките е характерна за редица държави в преход, където институционалните системи все още се адаптират към съвременните модели на управление на обществената сигурност (Tonry, 2014).

Друга важна особеност на българския контекст е ограниченото развитие на програмите за ранна интервенция. Въпреки че съществуват отделни инициативи, насочени към превенция на насилието и социална интеграция на младежите, те често се реализират на локално ниво и не са част от цялостна национална стратегия (European Commission, 2020).

Резултатите от настоящото изследване ясно показват, че обществото възприема образованието като един от най-важните инструменти за превенция на престъпността. Този извод е особено важен, тъй като училищната среда предоставя възможност за достигане до широк кръг от млади хора и за формиране на социални и емоционални умения, които намаляват риска от девиантно поведение (WHO, 2015).

В този контекст е необходимо развитието на образователни програми, които да включват теми като социално-емоционално обучение, управление на конфликти, превенция на насилието и дигитална безопасност. Подобни програми вече се прилагат успешно в редица европейски държави и показват значителен потенциал за намаляване на рисковото поведение сред младите хора (WHO, 2015; Welsh, Farrington, 2014).

Резултатите от изследването подкрепят тезата, че ефективната превенция на престъпността изисква комплексен подход, който комбинира образователни, социални и институционални политики.

В бъдещи изследвания би могло да бъде осъществена комплексна оценка на съществуващите в страната програми и нормативни актове, регламентиращи дейностите по превенция на престъпността сред подрастващите, с оглед установяване на тяхната ефективност, приложимост и степен на институционална съгласуваност. На тази основа биха могли да бъдат формулирани научнообосновани препоръки за тяхното актуализиране и усъвършенстване в съответствие с динамиката на социалната среда и променящите се рискови фактори сред младите хора. Подобен подход би създал предпоставки за повишаване на ефективността на превантивните политики и за усъвършенстване на механизмите за ограничаване на противообществените прояви и престъпното поведение сред подрастващите.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Превенцията на престъпността сред подрастващите представлява ключов елемент от съвременните политики за обществена сигурност и социално развитие. Настоящото изследване предоставя ценна информация относно обществените нагласи към престъпността и необходимостта от превантивни политики в българския контекст.

Анализът на емпиричните данни показва, че в обществото съществува

ясно изразена загриженост относно нивото на престъпност и ефективността на институциите, ангажирани с противодействието на престъпността. В същото време се наблюдава силна обществена подкрепа за превантивни политики, насочени към младите хора.

Особено важен резултат от изследването е високата степен на подкрепа за образователни програми, насочени към превенция на насилието, зависимости и други форми на рисково поведение. Това подчертава ролята на образователната система като ключов инструмент за формиране на социални ценности и модели на поведение.

Изследването също така потвърждава значението на семейството и социалната среда като фактори, които влияят върху риска от участие в престъпна дейност. Стабилната семейна среда и наличието на социална подкрепа могат значително да намалят вероятността от девиантно поведение.

В контекста на националната политика резултатите от изследването подчертават необходимостта от разработване на цялостна стратегия за превенция на престъпността сред подрастващите. Подобна стратегия следва да се основава на интегриран подход, който обединява усилията на различни институции и социални системи.

Особено важно е развитието на механизми за ранно идентифициране на рискови фактори и предоставяне на подкрепа на деца и семейства в уязвими социални групи. Освен това е необходимо да се развиват програми, насочени към социална интеграция, образование и развитие на умения сред младите хора.

В дългосрочен план инвестициите в превантивни политики могат да доведат до значителни социални и икономически ползи, включително намаляване на разходите за правоприлагане, подобряване на обществената сигурност и укрепване на доверието в институциите.

Следователно превенцията на престъпността сред подрастващите следва да бъде разглеждана като стратегически приоритет на националната политика. Само чрез комплексен и интегриран подход, който съчетава образование, социална подкрепа и ефективни институции, може да бъдат постигнати устойчиво намаляване на престъпността и изграждане на по-сигурно общество.

БЕЛЕЖКИ

1. Анкетна форма, достъпна на: <https://forms.gle/MdzShCKeXd1ZWd3Y7>.

REFERENCES

- European Commission. (2020, July 24). *EU strategy for a more effective fight against child sexual abuse* (COM/2020/607 final). EUR-Lex. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0607>
- Farrington, D. P. (2003). Developmental and life-course criminology: Key theoretical and empirical issues—The 2002 Sutherland Award Address. *Criminology*, 41(2), 221–256. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2003.tb00987.x>

- Gottfredson, M. R., Hirschi, T. (1990). *A general theory of crime*. Stanford University Press.
- Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. University of California Press.
- Lipsey, M. W. (2009). The primary factors that characterize effective interventions with juvenile offenders: A meta-analytic overview. *Victims & Offenders*, 4(2), 124–147. <https://doi.org/10.1080/15564880802612573>
- Merton, R. K. (1938). Social structure and anomie. *American Sociological Review*, 3(5), 672–682. <https://doi.org/10.2307/2084686>
- Sampson, R. J. (2012). *Great American city: Chicago and the enduring neighborhood effect*. University of Chicago Press.
- Sherman, L. W. (2013). The rise of evidence-based policing: Targeting, testing, and tracking. *Crime and Justice*, 42(1), 377–451. <https://doi.org/10.1086/670819>
- Sherman, L. W., Farrington, D. P., Welsh, B. C., MacKenzie, D. L. (Eds.). (2002). *Evidence-based crime prevention*. Routledge.
- Skogan, W. G. (2006). *Police and community in Chicago: A tale of three cities*. Oxford University Press.
- Tonry, M. (2014). Why crime rates are falling throughout the Western world. *Crime and Justice*, 43(1), 1–63. <https://doi.org/10.1086/678181>
- Welsh, B. C., Farrington, D. P. (Eds.). (2012a). *The Oxford handbook of crime prevention*. Oxford University Press.
- Welsh, B. C., Farrington, D. P. (2012b). Crime prevention and public policy. In B. C. Welsh & D. P. Farrington (Eds.), *The Oxford handbook of crime prevention* (pp. 3–19). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxford-hb/9780195398823.013.0001>
- World Health Organization. (2015). *Preventing youth violence: An overview of the evidence*. <https://www.who.int/publications/i/item/preventing-youth-violence-an-overview-of-the-evidence>

PREVENTION OF JUVENILE DELINQUENCY AS AN ELEMENT OF NATIONAL SECURITY: PUBLIC ATTITUDES, RISK FACTORS, AND POLICIES IN BULGARIA

Abstract: *Prevention of crime among adolescents represents a key element of public and national security policies. The present study aims to analyze public attitudes toward crime, the effectiveness of institutions, and the need for early prevention through education and social policies. The study was conducted among 210 respondents using a survey method and examines perceptions of crime levels, trust in institutions, and the role of education, family, and schools in preventing criminal behavior. The results indicate a moderate but unstable sense of security among citizens, low levels of trust in institutions, and strong support for early educational and social preventive measures. More than 96% of the participants support the inclusion of topics such as violence prevention, substance abuse prevention, and cybersecurity in educational curricula. The study also demonstrates that society perceives crime not only as a criminal justice issue but also as a factor influencing economic development and the overall stability of the state. The analysis confirms the need for systemic changes at the national level, including early educational prevention, improved coordination between institutions, the development of social services, and the active participation of civil society.*

Keywords: *crime prevention; adolescents; national security; education; social policy*

Blagoslava Mincheva, PhD Student

Scientific Advisor: Prof. DSc Gosho Petkov and Prof. Magdalena Garvanova, PhD
University of Library Studies and Information Technologies

Sofia, Bulgaria

E-mail: b.mincheva@mail.bg